

Kuzin N.V.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

Sumy National Agrarian University

Goncharov V.V.

Senior Lecturer

Sumy National Agrarian University

Sveridova L.A.

Postgraduate

Kyiv National Bio-resources and Nature management University of Ukraine

CURRENT ISSUES OF LAND RESOURCES USE AND PRESERVATION IN UKRAINE

Кузін Н.В.

к.е.н., доцент

Сумський національний аграрний університет

В.В. Гончаров В.В.

ст. викладач

Сумський національний аграрний університет

Сверидова Л. А.

аспірант

Національний університет біоресурсів і природокористування України м.

Київ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ І ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ

Some issues of land resources ecological state of Ukraine are considered, the existing system of soil protection is analyzed and the main vectors of solving the problems connected with rational land use and protection in Ukraine are proposed.

Ключові слова: *земельні ресурси, охорона земель, деградація ґрунтового покриву, розораність території.*

Розглянуті окремі питання екологічного стану земельних ресурсів України, проаналізовано існуючу систему охорони ґрунтів та запропоновані основні вектори вирішення проблем щодо раціонального використання і охорони земель України.

Keywords: land resources, land protection, soil degradation, plowed area.

Постановка проблеми. Особливої актуальності набули питання в нашій країні щодо сучасного стану використання земельних ресурсів (в тому числі і земель сільськогосподарського призначення). Землекористування як на рівні держави, так і в регіонах має всі ознаки екологічно незбалансованого. Для стабілізації процесів щодо використання земельних ресурсів у сільськогосподарському виробництві в частині екологічного компонента необхідне глибоке вивчення сучасного стану з метою системного аналізу цієї ситуації та відпрацювання шляхів вирішення проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження питань раціонального використання та охорони земельних ресурсів зробили такі вітчизняні науковці: Д.І. Бабміндра, М.С. Багіра, І.К. Бистряков, С.Ю. Булігін, Д.С. Добряк, О.П. Канаш, Л.Я. Новаковський, М.Г. Ступень, А.М. Третьак, О.І. Фурдичко, М.А. Хвесик та інші. Незважаючи на накопичені наукові здобутки та значний практичний досвід, питання використання та охорони земель в Україні залишаються до кінця не вирішеною загальнодержавною проблемою.

Постановка завдання. Наше завдання – дослідження тенденцій використання земельних ресурсів України та можливих шляхів вирішення проблемних питань щодо використання земельних ресурсів та їх охорони.

Виклад основного матеріалу. Використання та охорона земель є одним із пріоритетних напрямів державної політики у сфері природокористування, екологічної безпеки і охорони навколишнього природного середовища та є невід’ємною умовою збалансованого еколого-економічного і соціального розвитку. Закріплені у Конституції України вимоги щодо охорони земель свідчать про виняткову важливість земельних ресурсів у всіх сферах народного господарства. Конституційні положення є

правовою підставою для охорони землі як основного компонента навколишнього природного середовища [1]. Ці положення Основного Закону країни знайшли відображення у Земельному кодексі України, Законі України «Про охорону земель» та інших актах земельного законодавства.

Стан земельних ресурсів України викликає дедалі більше занепокоєння у зв'язку із прискореним зниженням родючості ґрунтів: зменшується вміст і погіршується якість гумусу; підсилюються процеси ерозії, вторинного засолення й осолонцювання; розростаються ареали техногенно забруднених і порушених земель. Ці та інші деструктивні процеси руйнують не тільки ґрунтовий покрив, а й усю ландшафтну сферу України [2].

Розораність сільськогосподарських угідь протягом 1990 – 2016 років зменшилась лише на 1% і становить 78%. Такого показника рівня розораності немає жодна країна світу з розвинутим сільським господарством. Так, в Білорусії цей показник становить – 59,6%, Румунії – 63,5%, Франції – 61,1%, Польщі – 67,4%, Іспанії – 45,4%, Австрії – 40,0%, Великобританії – 32,4% [3].

За період земельної реформи характер використання земельного фонду та формування агроландшафтів за своєю структурою є екологічно незбалансованим. Співвідношення, які склалися між сільськогосподарськими та лісовими угіддями з одного боку, і між ріллею та іншими видами сільськогосподарських угідь з другого, не можна вважати доцільним і науково обґрунтованим, особливо з екологічної точки зору.

Екологічний стан агроландшафту прийнято оцінювати за співвідношенням – рілля:природні кормові угіддя:ліси. Теоретично обґрунтованим для України є співвідношення 1:1,6:3,6 відповідно. Фактично ж на даний час співвідношення складає 1:0,2:0,3, що свідчить про розбалансування культурного ландшафту [4].

Сучасний стан використання земельних ресурсів України не відповідає вимогам раціонального природокористування. Сільськогосподарська освоєність земель перевищує екологічно допустиму. Так, із загальної площі

(60354,9 тис.га) 42726,4 тис. га або 70,8% займають землі сільськогосподарського призначення, в тому числі рілля – 32541,3 тис. га (53,9%); природні кормові угіддя – 7840,5 тис. га (12,9%); перелоги – 233,7 тис.га (0,4 %); багаторічні насадження – 892,4 тис. га (1,5%) [5].

За період з 1990 року, сільськогосподарська освоєність земельного фонду змінилась за рахунок зменшення площі сільськогосподарських угідь. Площа ріллі за цей період зменшилася на 1029,5 тис. га. Слід зазначити, що зменшення відбулось за рахунок консервації деградованих і малородючих ґрунтів, переведення малопродуктивної ріллі в сіножаті й пасовища (табл.1).

Таблиця 1

Динаміка змін площі сільськогосподарських угідь за 1990 – 2016 рр.

Види основних земельних угідь	Площа земель на 01.11.1990 р.		Площа земель на 01.01.2016 р.		Зміни за період 1990 - 2016 рр. (+,- тис. га)
	усього, тис. га	% до загальної площі	усього, тис. га	% до загальної площі	
Землі сільськогосподарського призначення	43634,5	72,3	42726,4	70,8	-908,1
у т.ч. сільськогосподарські угіддя	42030,3	69,6	41507,9	68,8	-522,4
з них: рілля	33570,8	55,6	32541,3	53,9	-1029,5
багаторічні насадження	1058,0	1,8	892,4	1,5	-165,6
природні кормові угіддя	7396,5	12,3	7840,5	12,9	444,0
перелоги	5,0	0,01	233,7	0,4	233,2
інші сільськогосподарські землі	1604,2	2,7	1218,5	2,0	-385,7
Ліси та інші лісовкриті площі	10221,5	17,0	10633,1	17,6	411,6
Разом (територія)	60354,9	100,0	60354,9	100,0	0,0

Джерело: сформовано за даними Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру[5].

На сьогодні земельні ресурси України перебувають в складному екологічному стані. Надмірна розораність території України призводить до збільшення площі еродованих сільськогосподарських угідь, яких в Україні майже 15 млн.га. Щороку їх площа збільшується на 80-90 тис. га, внаслідок

чого поширюються процеси деградації ґрунтів. За даними Держгеокадастру України загальна площа сільськогосподарських угідь в Україні, які зазнали згубного впливу водної та вітрової ерозії становить 30,7%, дефляційно-небезпечні ґрунти займають 19,1% від загальної площі [6].

Земельний фонд, в екологічному аспекті, має сталу тенденцію щодо погіршення і за іншими якісними показниками (засоленість, солонцюватість, перезволоженість та ін.). Так, 10,4 млн. га (26,3%) сільськогосподарських угідь складають кислі ґрунти, солонцюваті (середньо і сильно) та засолені ґрунти займають 4,7 млн. га (14,3%). Окрім того, 3,9 млн. га (10%) займають перезволожені й заболочені ґрунти; 5,4 млн. га (14%) – кам'яністі ґрунти [6].

Досить інтенсивно розвиваються процеси лінійного розмиву та яроутворення. Площа ярів становить 141,1 тис. гектарів, а їх кількість перевищує 500 тисяч. Окремі яружно-балкові системи мають інтенсивність ерозії, що перевищує середні показники у 10-20 разів [2].

Останнім часом посилилися процеси деградації ґрунтового покриву, які зумовлені техногенним забрудненням. Найбільшу небезпеку для навколишнього природного середовища становить забруднення ґрунтів радіонуклідами, важкими металами, збудниками хвороб.

Незадовільно здійснюється відновлення відпрацьованих промисловістю земель. При цьому якість рекультивації низька, мало земель повертається у сільськогосподарське виробництво, а їхня родючість майже на половину нижча від першопочаткової.

Враховуючи вище викладене, важливим завданням у сфері оптимізації використання земельного фонду мають стати заходи щодо вилучення з інтенсивного обробітку деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь, ґрунти яких характеризуються негативними природними властивостями, низькою родючістю, а їх господарське використання є економічно неефективним. Значну частину сильно еродованих і деградованих земель, які підлягають поліпшенню, необхідно трансформувати у природні кормові угіддя, що створить сприятливі умови

для виробництва продукції тваринництва. Це дасть можливість знизити рівень розораності території до екологічно оптимального, сконцентрувати сільськогосподарське виробництво на кращих землях, що забезпечить отримання в середньому значно більшого обсягу продукції з одиниці площі та посиленню її конкурентоспроможності.

З метою охорони навколишнього природного середовища, подолання одного з основних дестабілізуючих факторів екологічної ситуації – ерозії ґрунтів, збереження продуктивності сільськогосподарських угідь, підвищення їх екологічної стійкості та родючості ґрунтів як в цілому в Україні, так і в регіонах визначені наступні пріоритетні завдання, що потребують невідкладного вирішення: захист земель від ерозії (організаційно-господарські, агротехнічні, лісомеліоративні, гідротехнічні заходи), рекультивація порушених земель, поліпшення сільськогосподарських земель, здійснення заходів щодо підвищення родючості ґрунтів, консервація малопродуктивних і деградованих земель шляхом залуження та заліснення [7].

Реалізація зазначених завдань сприятиме раціональному використанню природних ресурсів, зупиненню процесів деградації ґрунтового покриву, мінімізації ерозійних процесів, збагаченню довкілля природними елементами ландшафтів, забезпеченню техногенно-екологічної безпеки життєдіяльності людини.

Література

1. Довідник із землеустрою / за ред. Л. Я. Новаковського. – 4-те вид., перероб. і доп. – К.: Аграр. наука, 2015. – 429 с.
2. Булигін С. Ю. Формування екологічно сталих агроландшафтів. Підруч. для підготовки спеціалістів в аграр. вищ. навч. закладах III-IV рівнів акредитації. – К.: Урожай, 2005. – 300 с.
3. Сучасна земельна політика України / Юрченко А.Д., Греков Л.Д., Мірошніченко А.М., Кузьмін А.В. – К.: Інтертехнологія, 2009. – 260 с.

4. Созінов О. О. Сучасні деградаційні процеси, еколого-агрономічний стан та оцінка придатності сільськогосподарських земель для створення екологічно чистих сировинних зон і господарств / М.В. Козлов, А.Г. Сердюк та ін. // К., 1998. – Вип. 2. – С. 54-65.

5. Зміни в структурі земельного фонду України 2015 рік // Землевпорядний вісник. - 2016. - № 5. - С. 21.

6. Земельні ресурси України та їх використання //Землевпорядний вісник. - 2011. - № 8. - С. 47 - 48.

7. Кузін Н. В. Актуальні питання дослідження стану земельних ресурсів Сумської області //Фізична географія та геоморфологія. – К.: ВГЛ «Обрій», 2012. – Вип. (66). – С. 360 – 364.